

HELENA WALLBERG

ATT SÄTTA BETYG

en berättelse från ett
kollegierum

OKTOBER – DJUPDYKNINGAR I KURSPLANEN

Mie öppnar klassrummet för alla elever. Jocke är inte på plats ännu och Maya ser hon inte till heller. Mie sätter igång och berättar, hon har förberett en fin powerpoint som ska hjälpa eleverna att komma ihåg och förstå vad referat är och varför man skriver sådana. När hon har visat hälften av sina bilder kommer Jocke in genom dörren. Polarna ropar ”Jocke!” och Jocke själv tar ett varv runt salen innan han sätter sig ner. Mie fortsätter med sin genomgång.

Efter ett par minuter kommer specialläraren och knackar på. Hon ska hämta Maya som får träna på läsning och skrivande i ett annat rum vissa svensklektioner. Mie behärskar sig, tar ny sats och fortsätter sin redovisning om referat. Hon påminner klassen om att referat är en del av kunskapskraven och att det är viktigt att de hänger med. I sitt stilla sinne undrar hon hur många som faktiskt är med. Det visar sig väl när de ska skriva sina referat, tänker hon.

”Nu ska ni sätta igång och göra det som jag visade. Alla ska skriva ett referat på den här artikeln som jag delar ut nu. Läs den först och sedan sätter ni igång. Jag finns här och tveka inte att be om hjälp om ni fastnar!”

När det är dags för eget arbete så sätter några igång genast. Andra sticker ut från salen och ropar i förbifarten att de jobbar bättre på annan plats. Flera tjejer kommer fram till Mie och frågar om de får skriva hemma istället. De koncentrerar sig bättre hemma säger de. Mie tar ett snabbt beslut. De får skriva var de vill, bara de lämnar in referatet på torsdag. På så sätt köper hon sig lite tid som

hon behöver. Hon behöver förbereda ett samtal med en förälder som brukar ställa stora krav på speciallösningar som Mie känner är bortom hennes kompetens. Föräldern brukar vara ganska arg så Mie känner att hon behöver rätt mycket energi för samtalet.

Amina och Benjamin och några till sitter kvar i klassrummet. Mie frågar om det är okej att hon går iväg och ringer ett samtal. Hon kommer tillbaka om tjugo minuter säger hon, och då får de samla eventuella frågor som de har. Tyvärr tar samtalet mycket längre tid och Amina, Benjamin och de andra samlar ihop sina saker innan Mie hinner tillbaka.

Mie är trött och besviken. Hon hade förberett lektionen noga och känner att den inte gick så bra på grund av faktorer hon inte kunde påverka. Samtalet med föräldern gick ut över lektionen och nu har hon inte en aning om eleverna faktiskt har lyckats med sina referat och hon måste vänta till torsdag innan hon får veta. Det går för mycket tid till annat tänker hon. Hur ska hon kunna sätta likvärdiga betyg när inte ens alla är på plats när lektionen börjar?

HUR PLANERAR MAN EN UPPGIFT SÅ ATT DEN FÅNGAR ALLA ELEVER?

Mie sitter vid sitt skrivbord och stirrar på sin datorskärm. Hon har fastnat i tankar om det där med uppmärksamhet. Har hon tagit på allvar att en del ungar inte kan aktivera sin uppmärksamhet på det sätt som arbetet kräver? Hon har nog, i ärlighetens namn, tänkt att bara de förstår kopplingen till betygsättningen så ska de förstå syftet med uppgiften och varför de måste göra den. Men Maya till exempel är ju så orolig hela tiden, inte hjälper det henne att hon får läsa om alla kunskapskrav innan hon ens har satt igång. Och Benjamin, han tänker ju att han redan kan allt och faktiskt

är han otroligt snabb i både tanke och handling. I alla fall om han är intresserad. För honom är det inte kopplingen till betyget och kunskapskraven som motiverar utan själva ämnet.

Jocke undviker all ansträngning så han läser nog inte ens kunskapskraven som gäller för uppgiften. Amina läser alltid igenom kunskapskraven och vill veta exakt vad som krävs för olika betyg. Men Mie har märkt att formuleringarna varken hjälper Mie att förklara eller Amina att förstå vad det är som faktiskt behövs för att få bra betyg på en uppgift. Eller, rättar hon sig, få bra resultat på en uppgift. Betyg sätts ju i juni.

Mie har läst att matriser och checklistor som innehåller personliga pronomen är mer effektiva än de som innehåller till exempel ”eleven”, eftersom det skapar distans mellan den som ska göra eller lära och det som ska göras eller läras. Därför bestämmer hon sig för att som ett led i uppmärksamhet från och med nu använda ”du” eller ”vi” i alla instruktioner och mallar.

Mie läser igenom sin uppgift i referatteknik.

Uppgift nr 4: Referatteknik

Ett referat är en text som sammanfattar något. Till skillnad från en vanlig sammanfattning ska ett referat vara skrivet på ett tydligt och sakligt sätt och det ska finnas referenser till källor. Referatet ska också innehålla referatmarkörer, det vill säga uttryck som: understryker, jämför, uppmärksammar, betonar, anger.

1. Du ska nu läsa detta exempel på referat. Medan du läser, fundera över vad som är typiskt för denna text. Stryk under det som du tror är typiskt för referat i texten! Vi går igenom detta i helklass.
2. Du ska nu skriva ett eget referat på artikeln *Dataspel dåligt för hälsan*. Du kommer att ge kamratrespons på en klasskompis referat och du kommer att få respons av en kompis.

Under instruktionen har Mie lagt till vilka delar i det centrala innehållet som hon tycker handlar om referatteknik och under det har hon skrivit in vilka kunskapskrav som gäller.

Mie suckar. Hur ska hon förklara för eleverna vad det är för skillnad mellan ”i huvudsak fungerande struktur”, ”relativt väl fungerande struktur” och ”väl fungerande struktur”? Hon frågar sig själv: går jag igång på den här uppgiften? Hon skakar på huvudet. Nej, inte känns det särskilt engagerande ens för henne. Hon har ju liksom skapat uppgiften utifrån kunskapskraven, för att samla underlag för betygsättning. Det är ju förstås bra att kunna referatteknik, annars blir det nog svårt att klara sig på gymnasiet och i vidare studier. Samtidigt klarar inte uppgiften kontrollfrågorna. Det är uppenbart. Mie antecknar:

Planering, saknas:

- tidsangivelser och delmål
- mål som eleverna förstår och kan använda
- arbetsplan för eleverna att fylla i för att lära sig självständigt arbete
- instruktioner i både ljud och skrift och bilder.

Uppmärksamhet, saknas:

- engagerande och uppmärksamhetspockande start som knyter an till arbetsområdet.

Simultan, saknas:

- mönster för hur referat hänger ihop med och skiljer sig från andra genrer
- mönster för hur eleverna ska göra när de läser och identifierar referattypiska delar
- verklighetsanknytning och tydligt elevnära syfte, förklaring varför eleverna ska lära sig detta.

Språk:

- instruktionen tar upp att sammanfattning och referat är lika

men ändå inte, förstår eleverna vad en sammanfattning är?
Är skillnaden klar?

Maya kommer inte att ha en chans att fixa uppgiften som den är skriven nu, konstaterar Mie. Jag har ju tänkt att jag hjälper henne på vägen, men vad händer redan i början? Kanske är det där jag kan sätta in den viktigaste stöten för att sätta igång henne?

Mie funderar vidare och lägger faktiskt ner en hel del tid på att bearbeta sin uppgift. Hon tänker att hon ”lånar tid från framtiden” som Anders brukar säga att de ska göra. Om det här funkar så kan hon nog återanvända tankesättet många gånger och dessutom slippa jaga elever som inte har gjort det de ska inför betygsättningen. Hon är redigt trött på att sitta sista veckan och pressa elever genom kunskapskraven. Det är inte rätt mot ämnet, mot hennes ansträngningar och det är inte rätt mot eleverna som bara lär sig att fixa det minimala istället för att lära på djupet.

Vad är det jag behöver se för att kunna betygsätta elevernas referat, frågar hon sig. Hon letar igenom kunskapskraven i jakt på verben: skriva, söka, välja ut, sammanställa, föra resonemang.

Sedan letar hon upp substantiven: texter, information, trovärdighet, relevans, beskrivningar, förklaringar, ämnesrelaterat språk, struktur, citat, källhänvisningar.

Hon sätter ihop verben och substantiven till en lista på vad som ska göras enligt kunskapskraven:

- Skriva: texter, beskrivningar, förklaringar, källhänvisningar
- Söka: information
- Välja ut: information, citat, ämnesrelaterat språk, textbinding
- Sammanställa: information, beskrivningar, förklaringar, struktur
- Föra resonemang: trovärdighet, relevans.

Kan det här bli tydligare för eleverna? Mie inser att det inte är eleverna som det ska bli tydligare för, det är för sin egen skull hon behöver analysera kunskapskraven och få syn på vad hon faktiskt måste leta efter i elevernas prestationer. Den här listan kan hon ju faktiskt använda under hela året. Om eleverna lär sig att bli allt bättre på detta så kommer de att vara väl förberedda. Hon skriver om listan lite så att den kan förstås av eleverna och användas tillsammans med dem:

Det här ska du träna på under året. Jag kommer att leta efter bevis på och se till att du kan detta. Du ska kunna:

- Skriva: texter, beskrivningar, förklaringar, källhänvisningar
- Söka: information
- Välja ut: information, citat, ord och begrepp som har med ämnet att göra, ord som binder ihop texten
- Sammanställa: information, beskrivningar, förklaringar, texter med struktur
- Resonera om: hur väl man kan lita på det du hör eller läser (trovärdighet), hur viktigt det du hör eller läser är (relevans).

Nu har Mie en lista på vad man ska kunna för ett visst betyg, men hon har ju ingen beskrivning av de olika betygsnivåerna. Tänk om hon skulle våga strunta i det? Det finns ju ingen lag på att sätta betyg på varje uppgift. Ibland känner Mie att hon bara gör uppgifter och sätter betyg och att det är så eleverna vill ha det. Skapa uppgift – vänta på att eleven gör klart – sätta betyg. Det känns inte särskilt utvecklande och ofta tänker Mie att hon nog redan när en elev sätter igång med uppgiften vet vad hon kommer att sätta för betyg på den. Benjamin får A, Maya får F eller E, Jocke F eller E, Amina är, som hon själv säger, en typisk C-tjej.

Frågan är, och nu känner Mie ett visst obehag, vad min roll som lärare är om allt redan är förutbestämt och uppgiften bara

ska göras. Vad gör det med min arbetsglädje? Med elevernas? Framförallt, vad gör det med elevernas lärande och därmed deras måluppfyllelse? Om jag utgår från vissa delar av kunskapskraven och skapar en enda uppgift som ska svara mot de delarna, då har jag ju inte utgått från vad eleverna behöver utan har fokus på kunskapskraven, oavsett hur mycket eleverna redan kan. Klart eleverna tänker att uppgiften är det som ska göras istället för att tänka vad som ska läras.

Mie går tillbaka till ämnesplanen och ämnets syfte som säger att undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att:

- formulera sig och kommunicera i tal och skrift,
- läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften,
- anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang,
- urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer, och
- söka information från olika källor och värdera dessa.

Det kanske inte behöver vara krångligare än så här, funderar Mie. Om jag sammanfattar syftet så blir det en ledstång att hålla i hela året och kan skapa ett mönster för eleverna:

Under året ska du lära dig att bli ännu bättre på att:

- Formulera dig i tal och skrift
- Läsa och analysera texter
- Anpassa språket på olika sätt
- Känna igen språkets alla delar och kunna språkregler
- Söka information och kunna värdera källor.

Mie ser nu att det faktiskt inte står i centralt innehåll att eleverna ska lära sig referattekunik. Inte heller står det något om det i kun-

skapskraven. Däremot står det ju att de ska kunna källhänvisning och olika typiska texter. Hon måste komma ihåg att om just referat-tekniksuppgiften inte funkar för någon av eleverna så kan hon ta in information om deras kunnande kring detta på annat sätt. Det är ju inte uppgiften som ska betygsättas utan kunnandet. Om uppgiften inte visar vad eleven kan så får man ta reda på det på annat sätt.

Okej, tillbaka till planen. Planen är att det ska ta tre lektioner med effektivt arbete och så lite genomgång i helklass som möjligt. Att skapa en övergripande fråga kan fånga uppmärksamheten.

Mie kommer på en rubrik och underordnade frågor att svara på: Hur vet man om det man läser är sant? Sedan kommer hon på det där med personliga tilltalet och ändrar: Hur vet *du* att det du läser är sant?

Hon hittar en bild på sociala medier med en text under som är klart vinklad. Eleverna ska se bilden och texten direkt när de kommer in i klassrummet, tänker Mie. Hon ska också visa den övergripande frågan. Sedan ska de få diskutera med hjälp av en aktivitet som kallas snöbollseffekten. Den innebär att eleverna får fundera i par tills hon säger till och då ska varje par gå samman med ett annat par för att jämföra vad de har kommit fram till. Sedan får varje grupp om fyra hitta en annan grupp på fyra så att de blir åtta som jämför funderingar. När Mie säger till igen ska grupper om åtta gå ihop så att de blir sexton och så håller de på tills hela klassen är en enda grupp.

Då har hon sett till att de är aktiva, att de använder varandra för att lära, att de är delaktiga i att förstå vad lektionen handlar om och att de är förberedda för att sätta igång arbetet. Dessutom har hon på ett smidigt sätt tagit reda på vad de redan kan och hur de tänker kring frågan. Mie skriver ner det som ska vara målen för kunskapsområdet, det som alla elever ska kunna efter just detta arbete:

Du ska om tre lektioner kunna svara på dessa frågor:

- Vad är ett referat?
- Varför ska du kunna referatteknik?
- Vilka ord och begrepp måste du kunna och använda för att skriva referat?
- Hur söker du information på bästa sätt?
- Hur sammanfattar du det du hittar när du söker information?
- Hur vet du om det du läser är sant?
- Hur skriver du sådant som andra säger utan att ta med dina egna åsikter?

Nu gör Mie något hon har tänkt göra förut men aldrig fått till; hon spelar in en ljudfil där hon berättar om uppgiften. Hon läser den övergripande frågan och frågorna som eleverna ska kunna besvara. Hon gör en koppling till syftet med allt arbete under året och varför de ska lära sig just referatteknik. Hon länkar ljudfilen till uppgiften eftersom den alltid ska läggas ut på skolans plattform där de samlar all information om arbeten och resultat.

Det gick mycket fortare än hon trodde och det känns bra att ha börjat med detta. Nu kan det bara bli bättre! Nu klarar jag kontrollfrågorna när det gäller uppmärksamhet i början i alla fall, och även språkdelen eftersom det är fokus på gemensam läsning och begrepp och ord, tänker Mie. Planeringen är också tydligare och eleverna bör förstå vad, när, varför och hur.

Hon ska också se till att alla förstår nyckelorden i syftet och kunskapskraven: skriva, söka, välja ut, sammanställa, föra resone-mang, texter, information, trovärdighet, relevans, beskrivningar, förklaringar, ämnesrelaterat språk, struktur, citat och källhän-visningar.

Jag kanske också kan ha ”dagens begrepp” varje lektion, till exempel efter en elevaktivitet, funderar hon och skissar på en

lektionsplanering som kan användas varje gång och därmed skapa ett mönster för eleverna:

Övergripande fråga och målet för lektionen. (Här tänker Mie att hon måste pröva sig fram, hon börjar med något eller några av de mål hon har formulerat för hela året.)

Elevaktivitet tillsammans.

Dagens begrepp (ur listan på kursplanens nyckelord ovan till att börja med).

Arbete med referat enskilt eller i par eller med Mie i grupp.

Berätta för varandra vad och hur de har arbetat. Hur stämmer det med målet?

Avslutande reflektion (skriftlig eller muntlig, enskilt, i par eller mindre grupp).

En sak till, tänker Mie. När de berättar för varandra om hur de har arbetat under punkt fem måste hon ha klart för sig vad hon ska göra med den informationen. Det känns lite läskigt att inte veta exakt hur lektionen kommer att bli. Den kan ju ta en helt annan vändning än hon har tänkt, om det visar sig att ingen har gjort det de ska. Eller om hälften är klara och andra hälften inte har kommit igång.

Mie bestämmer sig för att om hälften är klara och hälften inte är det, då ska hon sätta dem i par: En som är klar och en som inte är klar, så får den som är klar vägleda den andre. Resten får hon ta på plats.

Hon tar fram ett exempel på referat och börjar stryka under typiska ord och begrepp och referatmarkeringar. Det ska hon använda för att projicera på skärmen och gå igenom med eleverna. Dags att kolla med Anders. Det är bra att få hans perspektiv, det brukar bli lättare att förebygga hinder om man ber honom ta en titt på planeringen. Ett bra tillfälle att få fika med Anders dessutom, tänker Mie och de möts över en kopp kaffe och pratar om hur Mie

har tänkt med uppgiften. Anders påminner om att ha extra koll på Maya så att hon hänger med i hur uppgiften kan göras på olika sätt.

”Får jag vara med på lektionen och se hur uppgiften tas emot?” frågar Anders och självklart får han det. De behöver varandra för att identifiera möjliga hinder både i förväg och under genomförandet.